

Island - fortfarande ett krisland

Tidningarna lider av minskat förtroende
och sjunkande upplagor

Skyhöga priser, arbetslöshet och raserad ekonomi i familjerna. Islänningarna lider fortfarande av den ekonomiska krisen. Och en del av skulden till kaoset får media.

En kvinna samlar burkar i skräpkorgarna på gatan utanför presidentens hus i Reykjavík. Burksamlare finns i alla städer, men här har det blivit en allt vanligare syn.

– Allt är så dyrt och det blir värre och värre för de äldre att klara sig. Staten vill gå in och hjälpa dem som har det värst, säger Ragnhildur Isaksdottir.

Hon är svenskättling. Hennes far kom från Ramsele via Västerbotten till Island på 1920-talet. Hon har mängder av släktingar i Jämtland och Västerbotten och visar stolt upp ett tidningsklipp från en släkträff för några somrar sedan.

Ragnhildur Isaksdottir har många släktingar i Ramsele och Västerbotten. Hennes far kom därifrån.

Svår ekvation

Det var innan den ekonomiska krisen slog till och ställde till kaos i ekonomin och tillvaron. Landets ekonomi var alltför överhettad med utländska lån. Island har bara 300 000 invånare och en BNP på totalt 14 miljarder dollar, samtidigt som den jämförelsevis stora banksektorn hade lån utomlands på runt 100 miljarder dollar. En ekvation som var svår att få ihop, speciellt när en global finanskris på några dagar fryser marknaderna och isländska kronan rasar till mer än halva dess värde.

Fortfarande ligger landets ekonomi på botten och kippar efter andan, medan alla är förvånade över att det kunde gå så här och fortfarande diskuteras vem som egentligen bär skulden.

”Massor med missbelåtenhet”

Ofta har media fått stå skott för en del av ilskan. Islänningarna litar inte längre på media och journalisterna. Efter bankkrisen har förtroendet för medierna sjunkit och tidningarnas upplagor rasat.

– De borde fortfarande lita på oss, men i det isländska samhället finns det fortfarande massor med missbelåtenhet, inte bara mot media, utan mot myndigheterna, mot parlamentet, politiker, experter och ekonomer. Man är missnöjd med hur allting har skötts, säger Hjalmar Jónsson, ordförande för journalistförbundet på Island.

Misstroendet mot medierna gäller såväl bolagen som journalisterna. Varför synade ingen den ekonomiska situationen? Varför kunde ingen avslöja vad som höll på att hända?

– Hur skulle journalisterna kunna förutse det som inte landets ekonomiska experter eller bankernas egna ekonomer kunde se? säger Hjalmar Jónsson, ordförande för journalistförbundet på Island.

– Media har fått mycket kritik, men jag kan inte se hur medierna skulle ha kunnat skydda islänningarna från bankkrisen. Hur skulle journalisterna kunna förutse det som inte landets ekonomiska experter eller bankernas egna ekonomer kunde se. Medierna var många gånger kritiska och försökte berätta vad de visste, trots att de inte kände till hela historien, men det var ingen som lyssnade, säger Hjálmar Jónsson.

Arbetslösa journalister

Den ekonomiska krisen slog också hårt mot medieföretagen. Från att ha varit världens mest tidningsläsande folk rasade upplagorna och annonseringen. Det gjorde att journalistförbundet fick över hundra arbetslösa journalister, som sagts upp från tidningarna.

Fortfarande är det många som inte har fått nya jobb.

– Tyvärr var det många som jobbat 30-40 år som fick gå. Vi har inte samma förordningar som i Sverige där det är "sist in, först ut" som gäller. Här blev de äldsta först uppsagda eftersom de är dyrare för företagen att ha kvar än vad nyanställda är, säger Hjálmar Jónsson.

Han tycker att det är realistiskt att även media drabbades av den isländska krisen, eftersom man gjort stora satsningar på multimedia.

– Men det är inte schysst att låta folk som arbetat 40 år gå, säger han.

Det är familjernas ekonomi som många gånger gjort att man valt bort tidningen. Islands tidigare största tidning Morgunbladid har tappat en stor del av upplagan, medan Fréttabladid, som är gratistidning, har ökat starkt.

Båda tidningarna dras dock med förtroendeproblem. Fréttabladid med tillhörande reklam-tv-station ägs av en av de personer som av allmänheten anses som ansvarig för bankkrisen.

Bankchef blev chefredaktör

Efter bankkrisen tillsatte ägarna till Morgunbladid en ny chefredaktör, David Oddsson, som tidigare var statsminister och bankchef. Han räknas också som en av de ansvariga för den statsekonomiska kollapsen.

– Jag är av den åsikten att det inte är bra att sätta en politiker som chefredaktör. Det ska vara en publicist på en sådan post. Vi har inte sett slutet på det här ännu, säger Hjálmar Jónsson.

Ragnhildur Isaksdottir och hennes familj klarade sig relativt bra. Men hon skulle gärna byta till en mindre lägenhet efter att maken dog i våras.

– Men det är omöjligt. Bostadsmarknaden står helt still. Det finns ingen köper eller säljer lägenheter i dag, säger hon.

Ett helt bostadsområde förblev halvfärdigt. Byggnadsfirmor gick i konkurs och folk hade inte längre råd med lån till lyxbostäder.

”2009”

Isak, hennes son, tar med mig för att visa hur krisen slagit.

– Det finns massor med hus som ingen bor i, säger han.

Vi åker till Úlfarsárdalur, ett bostadsområde norr om Reykjavík som började byggas 2007. Här var det tänkt att 2 500 människor skulle bo i vräkigt, lyxiga hus. När krisen kom hade ingen längre råd att köpa dem och byggnadsfirmorna gick i konkurs. I dag gapar husen halvfärdiga. Det bor bara 150 personer i området. Och den nybyggda skolan är utan elever.

– Det kallas för ”2007”, året när man hade stora planer. Jag tror vi aldrig nånsin kommer tillbaka dit, säger Isak Laurusson.

Glad att ha jobb

Han är elektriker, men han och hustrun Ingunn Einarsdóttir har klarat sig bra.

– Vi är lyckliga att vi haft jobb. Då har man klarat sig, säger de.

Och de har inte tyngts av utländska lån som så många andra. Det var alltför lätt att ta lån till vräkiga bostäder, ett vidlyftigt liv och lyxiga bilar. Vi åker förbi flera bilaffärer. Utanför är raderna med nya, osålda bilar långa.

– Jag tror inte det har sålts någon bil senaste året. I stället har bankerna tagit många, säger Isak.

Det finns en stor bitterhet mot bankerna och deras ekonomer, och mot politikerna, som inte förutspått hålligheten i ekonomin.

– Fortfarande diskuteras det i tidningarna vem som bär skulden, säger Isak. Men det är inte politikerna, bankernas folk eller media som fått ta de största smällarna. Det är islänningen som är mest lidande. Han som förlorat sitt jobb, sin bostad eller sin familj.

Det har hänt att man uppmanat skuldsatta isländska gifta par att skilja sig. Skriva över skulderna på den ena och försätta sig i personlig konkurs, för att rädda den andra och ekonomin.

– Ekonomin kommer att gå upp, men det kommer att ta tid. Kanske 2012, säger Isak Laurusson.

Monica Bäckman lever ett annorlunda liv som fårbonde på norra Island.

Fårbonde på Island

Långt uppe i nordvästra Island, vid Budardalur, bor Monica Bäckman, 37 år, från Robertsfors i Sverige. Hon har bott här i tjugo år och lever med sin familj på en bondgård med får och hästar.

Den här dagen är de tre barnen Árni, 8 år, Elna, 3, och Ivar, 2, i skola och på dagis i centrum, tolv kilometer bort. Maken Hjalmar, eller Hjalle som han kallas, är ute och letar får.

– Har man inget annat att göra kan man alltid leta får. Vissa dagar går man ihop en från varje gård för att delta i sökandet, säger Monica.

Mobiltelefoni i somras

Det är mycket som är annorlunda på Island. Internet används mest för fårregistreringen och först i sommar fick man en mast för mobiltelefoner. Livet har ett lugnare tempo. Att barnen får skolskjuts till dagis med taxi är bättre än i Sverige. De besparar familjen mycket skjutsande.

– Däremot har den ekonomiska krisen på Island märkts även här i norr. Många har fått sälja sina gårdar. Alla med stora skulder och lån har fått problem. Man behöver inte göra slut på pengar bara för att man har, säger Monica Bäckman.

– Priserna på alla utländska varor har också gått upp. Hälften av inkomsterna från lammslakten går åt till konstgödsel och när vi gick ihop med två andra bönder för att se om vi tillsammans skulle köpa en balmaskin skulle den kosta flera miljoner, säger Monica.

Men hon tror ändå krisen märks mera i Reykjavík.

– Där finns det folk som har köpt hus som är dyrare än vår gård, säger Monica.

Samtidigt är Monica trött på diskussionerna om krisen i tidningarna. Det som hänt har hänt och livet måste gå vidare.

Men det blir aldrig aktuellt att flytta tillbaka till Sverige. Hon trivs och kan inte tänka sig att flytta tillbaka till Sverige. – Nej aldrig, det skulle i så fall vara om hela Island sjönk ner i havet.

Hon säger det på skämt, men är medveten om att risken finns att naturförhållandena kan styra deras liv. Vulkanen Eyjafjallajökulls utbrott förra våren förändrade livet, inte bara på Island, utan i stora delar av Europa, genom det totalstopp i flygtrafiken som det innebar.

Islänningarna var beredda på att ett vulkanutbrott kan ske när som helst i deras geologiskt sköra värld. De är tränade att ta hand om det och återhämta sig från det.

Däremot kunde ingen förutspå den ekonomiska kraschen och dess följder. Landet lever fortfarande i ett chocktillstånd.

De flesta tror att det en dag kommer att svänga. Att ekonomin återhämtar sig och framtidstron återvänder.

Hjálmar Jónsson, ordförande för journalisterna, tror också att islänningarnas förhållningssätt till tidningarna kommer att ändras, när såren efter den ekonomiska krisen läkts.

– Islänningarna har alltid varit intresserade av nyheter och vad som händer, och deltar gärna i opinionen. Jag tror vi kommer över det här. Men det kommer att ta tid, säger han.

Text och foto: TOM JUSLIN

Isländska räddningsverket övar på en glaciär intill Eyjafjallajökull för att snabbt undsätta människor vid en katastrof. För en ekonomisk krasch fanns det ingen beredskap.